

VAI TRÒ CỦA ALEXANDER ĐẠI ĐẾ TRONG CÁC HOẠT ĐỘNG KHUYẾN KHÍCH QUÁ TRÌNH GIAO LƯU VĂN HÓA ĐÔNG - TÂY

Phạm Hoàng Lan Chi

Trường Đại học Sư phạm - Đại học Đà Nẵng, Việt Nam

Tác giả liên hệ: Phạm Hoàng Lan Chi - Email: phamhoanglanchi999@gmail.com

Ngày nhận bài: 17-6-2021; Ngày nhận bài sửa: 30-11-2021; Ngày duyệt đăng: 18-12-2021

Tóm tắt: Alexander Đại đế được biết đến là một nhân vật vĩ đại trong lịch sử nhân loại không chỉ với dấu ấn quân sự mà còn trong vai trò đối với quá trình giao lưu văn hóa Đông - Tây. Qua cuộc Đông chinh từ năm 336 đến năm 323 TCN, Alexander đã truyền bá văn hóa Hy Lạp - Makedonia (phương Tây) và tiếp nhận văn hóa Ba Tư, Ấn Độ, Ai Cập... (phương Đông) trên quan điểm tôn trọng sự khác biệt với nhiều hình thức tiếp nhận và tiếp biến văn hóa vô cùng sinh động. Chính ông đã mở ra thời kỳ Hy Lạp hóa vào khoảng thế kỷ thứ IV đến thế kỷ thứ I TCN tức là giai đoạn giao lưu, trao đổi và tiếp biến văn hóa sôi động giữa phương Đông và phương Tây trên qui mô rộng lớn và mức độ mạnh mẽ nhất mà trước đó chưa từng xảy ra. Dấu tích đó vẫn còn rõ nét cho đến tận ngày nay. Chính vì vậy, việc nghiên cứu vai trò của Alexander Đại đế trong quá trình giao lưu văn hóa Đông - Tây đóng vai trò quan trọng trong việc cung cấp thêm nguồn tư liệu có giá trị cho quá trình nghiên cứu lịch sử trên nhiều góc độ cũng như nhận thức được sự cần thiết của việc học hỏi, giao lưu, tôn trọng và hiểu biết lẫn nhau trong bối cảnh toàn cầu hóa hiện nay.

Từ khóa: giao lưu văn hóa; tiếp biến văn hóa; vai trò; Alexander Đại đế; cuộc Đông chinh.

1. Đặt vấn đề

Xã hội ngày càng hiện đại đồng nghĩa với sự mở rộng và tăng cường chiều sâu trong quá trình giao lưu văn hóa giữa các dân tộc. Nền văn hóa ngày nay là kết quả của sự dung hòa và trao đổi trong suốt cả một quá trình lịch sử lâu dài bắt nguồn từ những bước đi đầu tiên của con người trong thế giới cổ đại. Đặc biệt là sự giao lưu mạnh mẽ thông qua cuộc Đông chinh của Alexander Đại đế.

Trong thế giới cổ đại, Phương Đông chủ yếu bao gồm các quốc gia/các nền văn minh nằm ở khu vực châu Á, Đông Bắc châu Phi (Ai Cập, Lưỡng Hà, Ấn Độ, Trung Quốc, v.v.); Phương Tây chủ yếu bao gồm các quốc gia/các nền văn minh ở vùng Địa Trung Hải (Hy Lạp, La

Mã). Sự phân định này xuất phát từ góc nhìn của người cổ đại, theo Dictionary.com, người Ấn Độ lí giải từ “phương Đông” là nghĩa phái sinh từ chữ Phạn “usās” nghĩa là bình minh (“dawn”) hay “buổi sáng” (morning) lúc mặt trời mọc/nơi mặt trời mọc. Ngược lại, từ “phương Tây” có nguồn gốc từ “buổi tối” (evening) trong tiếng Phạn là từ “avah” có nghĩa là “lặn xuống/đi xuống” (to go down). Trong khi đó người Hy Lạp, lấy Địa Trung Hải là trung tâm, họ gọi khu vực mặt trời lặn so với họ là phương Tây, các vùng đất còn lại gọi là phương Đông (Chiêm, 1977, 3). Hai thuật ngữ này không chỉ thuần túy mang ý nghĩa địa lí mà còn là sự khác biệt về lịch sử, văn hóa, tư tưởng, chính trị, v.v.

Bài viết này sẽ tập trung làm sáng tỏ vai trò của Alexander đối với quá trình học hỏi, tiếp xúc, trao đổi và tiếp biến văn hóa giữa phương Đông và phương Tây, thông qua các giải pháp nuôi dưỡng và dung hợp văn hóa để thống nhất văn hóa trong khuôn khổ Đế quốc Đông chinh. Từ đó cho chúng ta nhìn nhận rõ hơn tầm quan trọng của việc giao lưu văn hóa, trách nhiệm tiếp tục phát huy việc

---

Cite this article as: Phạm, H. L. C. (2021). The role of alexander the great in activities to promote the process of the east-west cultural exchange. *UED Journal of Social Sciences, Humanities and Education*, 11(2), 86-93.
<https://doi.org/10.47393/jshe.v11i2.988>

học hỏi có chọn lọc và nhìn nhận một cách khách quan những đóng góp tích cực của Alexander Đại đế.

2. Khái quát về Alexander Đại đế và cuộc Đông chinh (336-323 TCN)

Alexander là hoàng tử của vương quốc Macedonia. Theo Plutarch, ông sinh ra tại thủ đô Pella vào ngày 20 tháng 7 năm 356 TCN trong sự vui mừng của vương quốc và tình yêu thương của vua Philip II¹ và hoàng hậu Olympias². Ngay từ nhỏ ông đã nhận được sự dạy dỗ của vua cha, sự kì vọng của người mẹ và đặc biệt là thụ hưởng nền giáo dục toàn diện với những giá trị văn hóa Hy Lạp đặc sắc bởi người thầy Aristotle. Nhờ vậy mà Alexander sớm bộc lộ và phát huy được những phẩm chất thiên phú, năng lực lãnh đạo, tài năng quân sự và thể hiện sự say mê đối với văn hóa Hy Lạp.

Năm 336 TCN, sau khi vua Philip II qua đời trong một cuộc ám sát, Alexander Đại đế kế thừa ngôi vị, tiến hành các cuộc dẹp loạn ở khắp Hy Lạp nhằm xác lập và củng cố quyền lực. Từ đó tạo bước đệm hiện thực hóa tham vọng chinh phục và mở rộng lãnh thổ. Năm 334 TCN, ông trực tiếp chỉ huy một đội quân tinh nhuệ và dũng cảm với tổ chức kỉ luật cao, chiến thuật độc đáo tiến vào vùng đất châu Á. Trận đấu diễn ra đầu tiên tại bờ sông Granicus vào tháng 6 năm 334 TCN, đến mùa thu năm 333 TCN, Alexander đụng độ trực tiếp với vua Darius tại trận Issus và giành được thắng lợi. Sau đó tiến hành sang bằng thành Type và tiến quân vào chiếm Ai Cập. Năm 331 TCN, trận Gaugamela đánh dấu sự thất bại nặng nề của vua Darius. Theo đà thắng lợi, Alexander đưa quân tấn công và đốt cháy cung điện hoàng gia ở Persepolis, kết thúc đế chế Ba Tư cổ đại. Vào năm 327 TCN, cuộc Đông chinh tiếp tục với mục tiêu chinh phục Ấn Độ. Đây cũng chính là giới hạn cuối cùng trong cuộc Đông chinh kéo dài suốt 12 năm, bởi vì mặc dù thắng lợi nhưng đội quân đã quá mệt mỏi sau những năm tháng chiến đấu vất vả và khắc nghiệt.

¹Vua Macedonia trị vì từ năm 360 TCN đến năm 336 TCN, là một nhà lãnh đạo tài ba đưa Macedonia trở thành một đất nước hùng cường.

²Công chúa của nước Ipiros, quốc gia thuộc thời kì Hy Lạp cổ đại nằm ở phía Tây Balkan, thuộc vùng địa lí hành chính ở Tây bắc Hy Lạp.

Ngày 13 tháng 6 năm 323 TCN, Alexander qua đời tại Babylon khi mới 32 tuổi 8 tháng (Arrian, 2019, 533) bởi những lí do mà hiện nay vẫn còn là một vấn đề đang được nghiên cứu.

Cuộc chinh phục của Alexander Đại đế đã hình thành nên một Đế chế khổng lồ bao phủ khu vực rộng lớn từ Hy Lạp, Macedonia ở phía Tây (vùng phía Nam bán đảo Balkan) và khu vực Tây Á, Bắc Phi, chạy dài đến lưu vực sông Ấn ở phía Đông. Chiến tranh kéo dài đi kèm với sự tàn phá, chết chóc và hoang tàn. Alexander là một nhà chinh phục, xâm lược cho nên đối với người dân nhiều địa phương đó là sự xâm phạm lãnh thổ và nỗi đau dân tộc. Song nếu nhìn ở bình diện văn hóa, cuộc Đông chinh đã mở ra không gian cho sự trao đổi, học hỏi và tiếp nhận văn hóa. Văn hóa là công cụ để cai trị nhưng nó đã mang đến dòng chảy giao lưu đầy sức sống và mạnh mẽ giữa phương Đông và phương Tây.

3. Vai trò của Alexander Đại đế trong việc tăng cường các hoạt động khuyến khích sự giao lưu văn hóa Đông - Tây

3.1. Quan điểm và chính sách văn hóa của Alexander trong quá trình chinh phục và cai trị ở phương Đông

Alexander đã nói rằng: *“Nếu chúng ta muốn không chỉ đi ngang qua châu Á mà giữ được châu Á, chúng ta phải cho người châu Á thấy sự nhân từ; chính sự trung thành của họ sẽ làm cho đế chế được ổn định và lâu bền”* (Frankopan, 2020, 33). Đây chính là câu nói định hướng và được thực hiện hóa trong các giải pháp của Alexander nhằm cai trị một Đế chế rộng lớn, nơi dung hợp và thống nhất của nhiều dân tộc đại diện cho những dòng chảy văn hóa khác nhau.

Các chính sách khoan dung văn hóa, tôn trọng các tập quán địa phương, mềm lòng trong việc xử lí các đức tin bản địa được thể hiện trong thái độ nổi giận khi lăng mộ của Cyrus Đại đế³ bị mạo phạm, và ông không chỉ phục hồi nguyên trạng lăng mộ của Cyrus mà còn trừng phạt những kẻ đã dám làm như bản thánh địa. Alexander

³Vị vua thuộc triều đại Achaemenid (690-328 TCN) trị vì đế quốc Ba Tư rộng lớn từ năm 559 đến năm 529 TCN.

sắp xếp cho Darius III có một tang lễ xứng đáng với địa vị và được chôn cất cạnh những nhà cai trị người Ba Tư sau khi thi thể vị vua này được tìm thấy trong một chiếc xe, bị sát hại bởi chính một bầy tôi của ông (Brinton et al., 2004, 33). Tại vùng đất của kim tự tháp, Alexander đã ra lệnh phục hồi hai đền thờ Ai Cập cổ xưa (Robins, 2016, 90). Hay là lúc đuổi theo Darius khi đi thẳng từ Arbela tới Babylon, ông đã gặp phải cư dân của vùng này đi cùng vị tế tư và phán quan với những tặng vật, xin đặt toàn bộ thành phố vào tay Alexander, bởi vậy ông đã hành quân tới đó chỉ thị cho mọi người khôi phục các đền thờ đã bị một vị vua Ba Tư là Xerxes phá hoại, cụ thể là đền thờ thần Bel (thần Marduk), một vị thần được người Babylon kính sợ nhất (Arrian, 2019, 238).

Các chính sách liên quan đến vấn đề tổ chức quản lý các vùng đất chinh phục được tiến hành bằng các cuộc cải cách, củng cố quyền lực chính trị, duy trì sự ổn định, hạn chế sự dao động lớn và thúc đẩy kinh tế, văn hóa, xã hội phát triển. Nổi bật nhất đó là việc tiếp tục duy trì hệ thống thuế khóa Ba Tư thay vì chỉ trích và xóa bỏ nó, mà theo Lane Fox lưu ý rằng hệ thống quan liêu và thuế của Ba Tư cực kỳ phức tạp, do đó việc duy trì hiện trạng của Alexander đã mang lại cho ông lợi thế vì thoát khỏi gánh nặng khi nghiên cứu về hệ thống thuế của Ba Tư (Aneni, 2018). Trong khắp những thị trấn của người Aelolia và tất cả những thị trấn của người Ionia sau khi thoát khỏi sự lệ thuộc vào Ba Tư, Alexander đã tước quyền sở hữu của nhóm cai trị, xây dựng chính quyền dân chủ, cho phép mọi cộng đồng đều được thực thi luật pháp và phong tục riêng của họ, đồng thời miễn cho họ những khoản thuế mà trước đây phải nộp cho người Ba Tư (Arrian, 2019, 114). Sau chiến thắng lịch sử tại trận Gaugamela, “Alexander Đại đế cũng chỉ định Mazaeus làm thống đốc thành phố Babylon, Apollodorus của Amphipolis làm chỉ huy quân đội quân được cắt cử ở lại đây và Asclepiodorus, con trai của Philo, được giao phó cho việc trông nom các công vật, Mithrines, người đã giao nộp cho Alexander những chốt phòng vệ bên trong Sadis, được bổ nhiệm làm thống đốc Armenisa” (Arrian, 2019, 238). Phong theo việc sắp xếp cơ cấu chính trị tại Babylon có thể nhận thấy được rằng mặc dù Mazaeus là tướng quân của Ba Tư chỉ huy quân Armenia cùng với Orontes trong trận Gaugamela lại được giao cho chức vụ thống đốc, ông cũng là người phương Đông đầu tiên giữ chức vụ này. Trong khi đó, quyền lực quân sự và tài chính nằm trong tay của những tướng lĩnh Macedonia. Việc tiến

hành sự phân công này đã thể hiện sự nhìn nhận độc lập, khách quan và sẵn sàng đánh giá cao những thế mạnh của người phương Đông. Mazaeus đóng vai trò làm cầu nối về mặt ngôn ngữ, phát huy những thế mạnh của mình trong việc quản lý thần dân và xét về khía cạnh giao lưu văn hóa thì đây chính là điều kiện tối ưu để người Ba Tư có cơ hội tiếp thu các phong tục của người Hy Lạp và ngược lại.

Không dừng lại ở đó, Alexander Đại đế đã cho thành lập các thành phố mới trở thành trung tâm văn hóa nghệ thuật, trao đổi văn hóa giữa phương Đông và phương Tây. Nơi đây được thiết kế theo phong cách riêng là nơi sinh sống của dân bản địa, những người binh lính không còn khả năng tiếp tục tham gia chiến đấu hay binh lính được thả hồi từ quân đội của Alexander Đại đế. Theo tài liệu và những nghiên cứu của giới sử học có nhiều số liệu về những thành phố này, Plutarch cho rằng đã có 70 thành phố được thành lập (Arrian, 2019, 53), trong khi Arrian cho rằng Plutarch đã cường điệu hóa con số này thực chất Arrian chỉ nhắc đến ít hơn 12 thành phố được xây dựng (Arrian, 2019, 54), một vài nguồn khác cung cấp con số khoảng 20 thành phố mang tên ông - Alexandria, hay trong *Bách khoa toàn thư lịch sử thế giới Anh - Việt* chỉ đề cập đến 6 thành phố mang tên Alexandria, trong đó nổi bật nhất là Alexandria tọa lạc tại Ai Cập, được mệnh danh là “*Hòn ngọc của khu vực Đại Trung Hải*” (Robins, 2016, 95).

Ngoài ra còn có vùng đất Bactriane, một thành phố mới ở phía Bắc Sogdiana tên là “thành phố Alexandria xa nhất” (Robins, 2016, 128). Tại Ấn Độ, gần nơi diễn ra địa điểm giao chiến với Porus, băng qua dòng sông Hydaspes, Alexander đã cho xây dựng hai thành phố đó là Nicaea và Bucephala (Arrian, 2019, 384). Nhờ đó mà văn hóa Hi Lạp từng bước vượt ra khỏi không gian tại phương Tây, vươn mình đến các vùng đất mới trên khắp thế giới, hiện hữu trong những nơi đô hội sôi nổi và nhộn nhịp có thể sánh được với Athenes: Alexandria, Pergame, Antioche, Rhodes, Tarse, Ephese, Cos, Sidon, Séleucie (Vayrac, 2011, 427). Thêm vào đó là các thành được lập nên trên chuyến hành trình đuổi theo Bessos bao gồm: thành Alexandria Prophtasie, ở đất Drangiane, thành Alexandria d’Arie, ở đất Hérat trên con sông Hery Round, thành Alexandria d’Arachosie, đất Kandahar, thành Alexanderia de Margiane, đất Merv, thành Marakanda lại có tên là Samarkande, đất Sogdiane (Vayrac, 2011, 437). Ngoài ra, một số ít những thành phố

khác, như Heart, Kandahar và Afghanistan cũng phát triển thành các thành phố quan trọng (Hoang, 2018, 152).

Các chính sách về dân cư cũng đã có những tác động lớn đối với việc giao lưu văn hóa đó là việc Alexander đưa ra và khuyến khích sự định cư của binh lính tại những thành phố vừa được xây dựng, hoặc những khu vực dân cư tại phương Đông, hoặc người dân bản địa vào sinh sống tại những thành phố vừa mới xây dựng, và tổ chức những cuộc hôn nhân giữa người phương Đông và người phương Tây. Minh chứng được thể hiện qua cuốn *Lịch sử Ấn Độ* có ghi lại rằng Alexander đã khuyến khích những người Cossaea từ bỏ thói quen du canh du cư để sống trong những thành phố vừa mới xây dựng (Arrian, 2019, 52). Đến Ấn Độ, Alexander cũng đã giúp tăng số dân định cư bằng cách thêm vào những nhóm người từ khu vực lân cận và nhóm binh lính không đủ sức tiếp tục cuộc chinh chiến (Arrian, 2019, 326). Ngoài ra, tại khu vực châu Á, Alexander Đại đế cho mở mang 12 thành thị, nơi chính là Bactres, ngày nay gọi là Balkh, ông đem một vạn bốn nghìn người Hi Lạp ở tại đó (có sách nói hai vạn 3 nghìn người) mà truyền bá văn minh Hi Lạp trong chỗ đất hẻo lánh ấy (Vayrac, 2011, 439).

Một hoạt động đặc biệt khác đóng vai trò rất lớn trong quá trình giao lưu văn hóa Đông - Tây đó chính là lễ cưới tập thể mà Alexander Đại đế đã tổ chức, được xem là một cuộc hôn nhân tập thể có quy mô lớn nhất giữa phương Đông và phương Tây thời cổ đại. Trong đó hàng nghìn người lính Macedonia kết hôn với những người phụ nữ châu Á. Lễ thành hôn tập thể này diễn ra tại Susa cho các chiến hữu của ông ra theo phong tục với kiểu cách của người Ba Tư. Theo đó, ghế ngồi dành cho chú rể được sắp xếp theo địa vị từ cao xuống thấp, và khi uống rượu mừng, các cô dâu sẽ bước vào và ngồi bên cạnh chú rể của họ, những người sẽ nắm lấy tay họ và hôn họ, Alexandre Đại đế là người thực hiện đầu tiên và thể hiện sự hòa đồng với những người khác thuộc cấp dưới. Sau buổi lễ, tất cả đàn ông mang vợ mình về nhà và đều được Alexander trao tặng của hồi môn. Theo số liệu thống kê có trên 10.000 người Macedonia khác cũng đã kết hôn với phụ nữ châu Á, và mỗi người đều được Alexander trao tặng một món quà cưới (Arrian, 2019, 478-479). Hôn nhân là con đường ngắn nhất để hai người khác nhau về văn hóa có cơ hội được tiếp xúc và ảnh hưởng lẫn nhau từ đó thúc đẩy quá trình giao lưu văn hóa.

3.2. Chủ động tiếp nhận văn hóa bản địa phương Đông

Động cơ của Alexander khi tiếp nhận văn hóa bản địa phương Đông xuất phát từ sự khôn ngoan trong vai trò là một người cai trị mới, hòa mình với những giá trị mà họ trân trọng là tiền đề tạo nên những ấn tượng đầu tiên, lòng căm thù sẽ nguội lạnh, việc kiểm soát theo đó cũng sẽ dần ổn định và vững chắc. Nhìn xa hơn là mục tiêu tiến tới việc thống nhất một đế quốc Đông chinh rộng lớn, nơi hội tụ nhiều màu sắc văn hóa khác nhau. Chính vì vậy, chủ động tiếp nhận văn hóa bản địa phương Đông sẽ biến ông thành hình mẫu cho việc học hỏi văn hóa đối với cả người phương Tây và phương Đông. Mặt khác còn giúp người phương Tây thay đổi cách nhìn về barbarians⁴.

Thứ nhất, Alexander Đại đế tiếp nhận trang phục của người phương Đông. Vào khoảng năm 330 TCN, sau khi đánh bại Darius ở trận chiến lẫy lừng Gaugamela, Alexander đã bắt đầu một thời kì mới với hình ảnh quen thuộc với trang phục khác thường, nhại theo nhiều kiểu Ba Tư khác nhau. Ông thử đội khăn quấn hoàng gia của Darius, sau đó bận áo choàng kiểu phương Đông, không chỉ ở trang phục lối trang điểm vẽ mắt theo kiểu phổ biến của đàn ông Ba Tư cũng được Alexander Đại đế áp dụng. Những lúc không tham gia chiến trận, Alexander mặc quần dài kiểu Ba Tư và mang một đôi giày được vót nhọn, thậm chí nhiều người còn cho rằng ông làm thế để có thể cao như Darius (Robins, 2016, 115). Không chỉ là trang phục cho người mà đối với chú ngựa yêu quý bên ba khắp nơi Buphales cũng được sắm một bộ yên cương lòe loẹt (Robins, 2016, 115).

Thứ hai, Alexander nỗ lực trong việc du nhập nghi lễ phương Đông và quan niệm về thần quyền. Ông áp dụng nghi lễ phủ phục, được gọi là proskynesis, đây là hành động cúi chào hoặc quỳ lạy (Arrian, 2019, 37). Nếu như phương Tây quỳ lạy được xem là hành động chỉ thực hiện với thần thánh, thì ở phương Đông có có nguồn từ nền văn hóa của người Ba Tư và thể hiện sự kính trọng

⁴Bắt nguồn từ tiếng Hy Lạp cổ (βάββαρος), ban đầu có nghĩa đơn thuần là những người ngoài thành bang Hy Lạp và không nói tiếng Hy Lạp, sau đó từ này mang nghĩa là người man di hay được dùng để nói về những nhóm dân chưa văn minh hay có căn tính độc ác ăn vào trong máu.

của người dân đối với những người có địa vị cao hơn. Chính vì lẽ đó, Alexander muốn nâng cao uy quyền của bản thân, không chỉ là sức mạnh của con người mà giờ đây còn là uy quyền của thần thánh, ông đề cao các chiến công của mình. Với sự kiên quyết và khuyến khích của ông, phần lớn những binh lính trong đội quân đều chấp nhận và thực hiện nghi lễ này, có một phần là vì họ thật sự tiếp nhận nó, hoặc chỉ vì sợ uy quyền từ vị vua đang gắn liền với vận mệnh của họ. Do đó, nó còn được xem là nguyên nhân dẫn đến một số giả thuyết cho rằng một số người bất mãn với nghi lễ này mà sinh ra hận thù với Alexander Đại đế và ám sát ông tại Babylon. Tại Ai Cập, Alexander cũng đến đền thờ thần Amon và chấp nhận với địa vị là một Pharaoh của người Ai Cập (Arrian, 2019, 210). Tự trong bản thân Alexander tin rằng ông có một sứ mệnh thiêng liêng để hợp nhất toàn thế giới dưới pháp luật đúng đắn xuất phát từ tâm can con người đối với những dân tộc khác nhau về dân tộc và văn hóa (Badian, 1958, 433). Các minh chứng này đã thể hiện rõ sự len lỏi và từng bước xâm nhập của quan niệm thần quyền của phương Đông đến phương Tây.

Thứ ba, Alexander Đại đế luôn dành thời gian trò chuyện với những nhà hiền triết địa phương những người có học vấn rộng. Một câu chuyện được kể lại rằng tại Ấn Độ, ông đã gặp Hoàng đế Ấn Độ là Porus và thể hiện mong muốn được hiểu biết và học khôn ngoan, đáp lại câu hỏi của ông, Porus đã trả lời rằng muốn học khôn thì cần phải học ở những nhà hiền triết, thế rồi Alexander Đại đế gửi cho họ một bức thư và trao đổi về những câu hỏi được đặt ra về thế giới con người (Ho, 2020). Cũng tại Ấn Độ, có một câu chuyện về những nhà hiền triết tại nơi đây, Alexander đã gặp một vài người trong số họ trên đồng cỏ, nơi họ thường gặp nhau để luận bàn về triết học. Trước sự xuất hiện của Alexander Đại đế và quân đội của ông, những người này tỏ ra không mấy quan tâm. Alexander yêu cầu họ giải thích ý nghĩa của hành động lạ lùng này, và họ đáp lời: *“Thưa hoàng đế Alexander, mọi người đàn ông chỉ nên sở hữu phần đất đai bằng với phần đất mà chúng tôi đang đứng trên đó. Ngài là con người, giống như tất cả chúng tôi. Ngài luôn bận rộn hành quân hàng dặm đường từ quê nhà của ngài, gây phiền toái cho chính ngài và cho những người khác nữa. Ngài cũng sẽ sớm trở về với cát bụi, và lúc đó ngài sẽ hiểu rằng mình chẳng cần gì hơn một mảnh đất để chôn thân.”* Alexander đồng tình với những lời nói khôn ngoan này,

nhưng như chúng ta cũng đã biết lời nói và hành động do sự tác động của nhiều yếu tố mà nhiều khi không nhất quán với nhau (Arrian, 2019, 471).

Đối với những cuộc tranh luận về triết học, Alexander cũng không hề cảm thấy khá xa lạ, đúng hơn là ông cảm thấy thích thú. Ở Taxila, Alexander đã từng gặp một vài thành viên của giáo phái *Những người thông thái (Wise Men)* của Ấn Độ, những người thực hành thuyết khắc kỷ đến mức họ thường không mặc quần áo vì cho rằng việc đó ảnh hưởng tới sự thuần khiết của tư tưởng. Alexander rất ngưỡng mộ sức chịu đựng bền bỉ của những người theo giáo phái này và tha thiết được mang một người trong số họ theo đoàn tùy tùng riêng của ông (Arrian, 2019, 473). Nhưng họ là những con người tự do đích thực và ông cũng không muốn gò bó hay ép buộc họ. Nhưng bù lại một người có tên là Calanus đã bằng lòng đi cùng họ (Arrian, 2019, 474).

Thứ tư, Alexander luôn trích ra một quỹ thời gian cho việc tìm hiểu và học tập về các quốc gia phương Đông, về cách nhìn nhận thế giới, đánh giá vấn đề, nhân sinh quan và cuộc sống thường nhật của họ. Khi đến Babylon, Alexander quyết định cho binh lính của mình cần nghỉ ngơi, trong khi binh lính dành thời gian tận hưởng cuộc sống thì Alexander Đại đế dành thời gian để học thuật từ vị của người Babylon (Robins, 2016, 104). Một bằng chứng rõ nét hơn được ghi nhận tại vùng đất của người Nysa, Alexander Đại đế đã hỏi về tính chất của những thiết chế của họ (Arrian, 2019, 350).

Thứ năm, kết hôn với các cô gái phương Đông. Người đầu tiên là Roxane, một cô gái con trai của vị thủ lĩnh Oxyartes thành Bactria, tiếp đến là hai cô gái mà ông cưới tại Susa, đó là Barsine (tên thông thường gọi là Stateira), là con gái lớn của vua Dariua và ông còn cưới cả Parysatis, con gái nhỏ tuổi nhất của vua Ochus (cai trị Ba Tư từ 359 đến 338 TCN) (Arrian, 2019, 477). Và ông được họ dạy kèm bằng tiếng Hy Lạp về những phong tục, tập tục truyền thống từ phương Tây (Houser, 2020). Việc kết hôn được xem như một cầu nối văn hóa, con người xích lại gần nhau hơn, vì vậy việc giao lưu tất yếu sẽ xuất hiện, hiện diện và phát triển.

3.3. Dấu ấn văn hóa Hy Lạp ở phương Đông

Trong xuyên suốt quá trình trưởng thành của Alexander Đại đế, dưới tác động giáo dục từ Aristotle, từ người cha hiểu biết và lớn lên trong một đất nước chịu ảnh hưởng, tiếp nhận văn hóa Hy Lạp, vương quốc

Macedonia. Alexander Đại đế đã có điều kiện được thâm thấu các giá trị văn hóa cốt lõi của phương Tây, này sinh lòng yêu thích, say mê và trân trọng. Đó là lí do vì sao quá trình mở rộng Đế quốc Đông chinh luôn song hành cùng với sự lan tỏa, nở rộ và truyền bá văn hóa Hy Lạp sang phương Đông.

Minh chứng đầu tiên là sẵn sàng khuyến khích và để lại những người Hy Lạp hay Macedonia ở lại định cư tại những vùng đất ở phương Đông, theo như một nghiên cứu cho thấy tại Ấn Độ những người Hy Lạp ở lại được gọi là Yavana theo thời gian đã hình thành nên một cộng đồng dân cư sinh sống tại Ấn Độ, tiến hành các sinh hoạt văn hóa theo kiểu cách văn hóa Hy Lạp, có tác động rất lớn đến các xu hướng phát triển nghệ thuật tôn giáo ở Ấn Độ lúc bấy giờ (Admin & Lambrecht, 2018). Vì vậy, Alexander đã mang đến một môi trường và để lại một lực lượng mang trong mình văn hóa Hy Lạp đến phương Đông, thúc đẩy sự bén rễ và phát triển của các giá trị đặc sắc và tiến đến mức độ tiếp biến văn hóa tạo nên những đặc trưng văn hóa độc đáo hiện hữu trên nhiều lĩnh vực là sản phẩm giữa sự lai tạo giữa hai nền văn hóa, phương Đông và phương Tây.

Vai trò của ông còn hiện hữu ở lĩnh vực giáo dục với mục tiêu nhằm dạy cho người dân phương Đông về giá trị to lớn và đẹp đẽ từ văn hóa Hy Lạp, điều mà ông thực sự đam mê. Ông đã yêu cầu những người quản lí xây dựng các ngôi trường theo phong cách Hy Lạp để bọn trẻ học cả tiếng Hy Lạp và văn hóa Hy Lạp. Mỹ học Hy Lạp cũng được giới thiệu với kiến trúc và các hình thức nghệ thuật, văn hóa khác ở mọi nơi Alexander đi qua (Sherrick, 2020). Những ngôi trường này mang đến một sự giáo dục về văn hóa Hy Lạp có hệ thống và bài bản, tăng tính hiệu quả và lan rộng của văn hóa Hy Lạp đối với phương Đông.

Ngoài ra, Alexander còn tổ chức các lễ hội trên vùng đất phương Đông nhằm ăn mừng chiến thắng, tạo tâm thế thoải mái cho binh lính và vô hình chung tạo điều kiện để cư dân bản địa mục kích. Bởi vì truyền tải các giá trị văn hóa cần sự trực quan để mang đến các tác động mạnh và ấn tượng đủ lớn nhằm khiến các đối tượng khác cảm thấy thú vị. Sau khi chiếm được nhiều thị trấn Ba Tư như Soli, Myndus và Caunus, Alexander làm lễ với Asclepius và tổ chức một cuộc diễu binh ki niệm với toàn bộ lực lượng, theo sau là một cuộc chạy rước đuốc và những cuộc thi về âm nhạc, thơ ca và thể thao (Arrian, 2019, 154). Cũng sau chiến thắng thành Tyre, Alexander tổ chức lễ hiến tế

thần Heracles và một lễ duyệt binh ki niệm (Arrian, 2019, 199). Tại Ấn Độ, các trận đấu thể thao cũng được tổ chức một cách công khai (Arrian, 2019, 363). Việc mục kích các lễ hội văn hóa từ Hy Lạp trên các khu vực phương Đông là cách để lưu lại dấu ấn mạnh mẽ, người dân địa phương theo đó sẽ được tiếp xúc và gặp gỡ với nhiều hoạt động văn hóa họ chưa từng biết trước đây, và điều này là nhờ vào vai trò của Alexander Đại đế.

Trong quân đội, người Ba Tư không chỉ hiện diện với tư cách là những người lính chiến đấu mà những sĩ quan Ba Tư đã được trao quyền chỉ huy, những binh lính nước ngoài được xếp vào trong các đội quân Macedonia được gọi bằng cái tên của Macedonia (Arrian, 2019, 492). Thêm vào đó, những đội bộ binh Ba Tư được trao cho danh hiệu đáng khát khao trong đội Chiến hữu là những tám khiên bạc Ba Tư và kỵ binh Chiến hữu Ba Tư. Qua đó, có thể thấy được việc Alexander Đại đế muốn biến những người Ba Tư thành những binh lính Macedonia chuyên nghiệp, thể hiện thái độ công bằng của ông và không có bất kì sự phân biệt đối xử thậm tệ đối với người phương Đông hay chỉ đơn thuần là muốn những người Ba Tư tiếp nhận văn hóa của người Macedonia. Hay trong một trường hợp khác, sau khi người Macedonia tỏ thái độ không đồng tình với những đối xử của Alexander đối với người Ba Tư, ông đã tổ chức một buổi tiệc trong đó có cả người Macedonia, người Hy Lạp và Ba Tư cùng nhau ngồi với nhau cùng hóa giải những hiểu lầm. Theo Ptolemy, ông cho rằng mặc dù cùng nhau tham dự bữa tiệc song người Macedonia, Ba Tư, Hy Lạp và một vài người đại diện cho những người khác được sắp theo thứ bậc của phẩm giá, từ những xuất chúng trong trận đấu cho đến những người sống trong đê chế của ông (Badian, 1958, 429).

3.4. Dấu ấn văn hóa phương Đông ở phương Tây

Quá trình giao lưu văn hóa giữa phương Đông và phương Tây vận động và tiến triển trong mối quan hệ tác động hai chiều. Đi đôi với sự hiện hữu của các giá trị văn hóa phương Tây ở phương Đông, nền văn hóa phương Đông cũng những đặc trưng của nó cũng từng bước được du nhập vào phương Tây thông qua vai trò của Alexander Đại đế.

Bước đầu Alexander đã cho ghi chép và lưu giữ lại những giá trị văn hóa phương Đông thu lượm được trong suốt quá trình chinh phục phương Đông. Alexander sau khi gặp gỡ của các sứ thần đến từ bộ tộc được biết đến với tên gọi người Scythia Á Rập, ông đã chỉ thị cho

một chỉ huy của đội quân Chiến hữu quay về cùng với những sứ thần mà bề ngoài tỏ ra là để dàn xếp việc kí kết hiệp ước với những vùng đất của họ, nhưng mục đích thật sự là thu thập thêm thông tin về các đặc trưng, đặc điểm về địa lí, những phong tục của tập người này, dân số và trang bị quân sự của họ. Dẫn xuất phát từ mục đích quân sự và hướng tới việc cai quản một đế quốc thống nhất, việc tìm hiểu văn hóa của một bộ tộc khác là cơ sở đầu tiên cho việc hiểu biết và tiếp xúc văn hóa với nhau (Arian, 2019, 275). Ngoài ra những kiến thức được các nhà khoa học ghi chép lại cũng được lưu giữ và gửi trở về phương Tây. Đơn cử như việc Alexander khi ông chinh phạt khắp Châu Á và gửi về cho Aristotle rất nhiều mẫu vật thực, động vật (Phan, 2020). Nhờ sự truyền bá tri thức này mà các giá trị văn hóa phương Đông được phương Tây biết đến và nghiên cứu.

Không những vậy, Alexander còn khuyến khích, động viên bạn bè của mình mặc trang phục Ba Tư (Robins, 2016, 115). Văn hóa trang phục bước đầu được tiếp nhận là biểu hiện cho sự giao lưu văn hóa Đông - Tây, cùng với Alexander Đại đế, những thành phần được ông động viên cũng đã góp phần rất lớn vào việc thay đổi định kiến đối với văn hóa ngoại Hy Lạp, mở ra sự đa dạng trong văn hóa con người.

Ngoài ra, Alexander còn gửi về quê nhà các sản vật phương Đông lưu giữ nét đẹp văn hóa và thẩm mỹ nghệ thuật phương Đông. Trong một bức thư mà Alexander Đại đế gửi về cho mẹ, ông đã viết rằng “*chúng con cũng chiếm được rất nhiều của cải của người Ba Tư, con đang gửi chúng về Athen với nhiều thông điệp Alexander Đại đế gửi chiến lợi phẩm từ châu Á*” (Arrian, 2019, 70). Những tặng vật này là tất cả đĩa và quần áo màu tím, và những thứ khác cùng loại mà anh ta lấy từ người Ba Tư (Plutarch, n.d). Ông chỉ để lại một phần nhỏ cho bản thân, còn lại được mang về như những phần quà dành cho mẹ của ông, Olympias, Cleopatra và những người bạn tại quê nhà. Không những vậy, Alexander còn tặng cho thầy giáo Leonidas năm trăm kí trầm hương và một trăm cây myrrh [⁵] (Plutarch, n.d). Thông qua các tặng vật, những người dân ở phương Tây bắt đầu tiếp xúc với văn hóa phương Đông được biểu lộ trong một vài lĩnh vực như nghệ thuật và lối sống thường nhật.

⁵Cây này có nguồn gốc từ bán đảo Ả Rập và châu Phi, là một loài thực vật có hoa trong họ Burseraceae. Đây là loài cây chính cho nhựa thơm và dược liệu để chữa bệnh.

Một nỗ lực khác được thể hiện trong việc đưa lực lượng người Ba Tư vào quân đội. Theo Arrian. 30.000 người Ba Tư trẻ tuổi được rèn luyện theo kiểu mẫu của Macedonia trong ba năm ròng, đã được sáp nhập vào đội quân của Alexander tại Susa (Arrian, 2019, 62). Trong khoảng thời gian được huấn luyện, những người trẻ tuổi sinh ra và lớn lên trong môi trường văn hóa phương Đông cùng sinh sống và rèn luyện với những binh lính phương Tây. Sự tiếp xúc và giao lưu có cơ hội và điều kiện được nảy nở, văn hóa phương Đông dần dần hiện hữu trong cuộc sống chiến đấu của người Hy Lạp và Macedonia.

4. Kết luận

Vai trò của Alexander Đại đế được thể hiện một cách đa dạng thông qua hàng loạt những hoạt động khuyến khích và tăng cường trao đổi văn hóa giữa phương Đông và phương Tây. Xuyên suốt cuộc Đông chinh và quá trình xác lập Đế chế, văn hóa được sử dụng như một phương tiện khả dĩ và khôn ngoan trong việc kiểm soát và hòa hợp các dân tộc khác nhau. Nhờ đó, Alexander Đại đế đã mở ra một giai đoạn lịch sử đặc sắc với hệ quả là sự phát triển và giao lưu văn hóa tích cực ở khu vực Địa Trung Hải và châu Á, mà giới sử học gọi là Hellenistic period/Thời kỳ Hy Lạp hóa (334 TCN - 31 TCN). Điển hình là biểu hiện trong nghệ thuật Phật giáo Gandhara với những bức tượng Phật đầu tiên mang phong cách châu Âu.

Các chính sách bắt nguồn từ những động cơ quân sự, chính trị và văn hóa từng bước xâm nhập và thẩm thấu vào tất cả các lĩnh vực dưới những mức độ ảnh hưởng khác nhau. Song hành với lực đẩy mạnh mẽ, một số chủ trương văn hóa vấp phải thái độ phản đối của binh lính và những sĩ quan già do sự khác biệt trong thế giới quan và phong tục tập quán. Thế nhưng nhìn nhận một cách tổng thể, Alexander Đại đế đã tạo ra sức lan tỏa đáng kể, kiến tạo nên nền móng vững chắc đóng vai trò là mảnh đất màu mỡ cho quá trình giao lưu văn hóa giữa phương Đông và phương Tây. Chính vì lẽ đó mà ông được xem như một nhà văn hóa tiêu biểu của thế giới, một con người đam mê văn hóa Hy Lạp, tôn trọng các sắc thái đặc trưng của văn hóa phương Đông và kéo con người xích lại gần nhau hơn bằng con đường thấu hiểu, tôn trọng và học hỏi văn hóa. Đó cũng chính là bài học quan trọng cho chúng ta trong xã hội hiện đại ngày nay gắn liền với quá trình hội nhập toàn cầu, giúp đỡ lẫn nhau vì sự phát triển, tiến bộ và trưởng thành.

References

- Admin, E., & Lambrecht, E. (2018). *What were the consequences of Alexander the Great's invasion of India*. Dailyhistory.Org. https://dailyhistory.org/What_were_the_consequences_of_Alexander_the_Great%27s_invasion_of_India
- Aneni, M. O. (2018). Cultural diffusion and the unification policies of Alexander the Great. *African Research Review*, 12(4), 77. <https://doi.org/10.4314/afrr.v12i4.7>
- Arrian. (2019). *Những cuộc chinh phạt của Alexander Đại Đế*. World.
- Badian, E. (1958). Alexander the Great and the Unity of Mankind. *Historia: Zeitschrift Für Alte Geschichte*, 7(4), 425-444.
- Brinton, C., Christopher, J. B., & Wolf, R. L. (2004). *Văn minh phương Tây (Western civilization)*. Culture Information.
- Chiem, T. (1977). *Lịch sử thế giới cổ đại Tập 1: Các nền văn minh cổ phương Đông (History of the Ancient World Book 1: Ancient Eastern Civilizations)*. Education.
- Frankopan, P. (2020). *The Silk roads*. Danang.
- Ho, D. T. D. (2020). *Câu chuyện Alexander Đại đế (The story of Alexander the Great)*. <https://sites.google.com/site/covatcaocap/cau-chuyen-lich-su/au-chuyen-alexander-dhai-de>
- Hoang, V. T. (2018). *Những nhân vật nổi tiếng thế giới (World-famous personalities)*. Hong Duc.
- Houser, D. (2020). *How did Alexander the Great spread Greek culture?* Quora. <https://www.quora.com/unanswered/How-did-Alexander-the-Great-spread-Greek-culture>
- Phan, B. (2020). *Người cha chưa từng kể của Alexander đại đế (Alexander the Great's Untold Father)*. Báo An ninh Thế giới. <https://cand.com.vn/Tu-lieu-antg/Nguoi-cha-chua-tung-ke-cua-Alexander-dai-de-i578297/>
- Plutarch. (n.d). *Life of Alexander*. Lexundria. https://lexundria.com/plut_alex/1-77/prr
- Robins, P. (2016). *Alexander Đại đế và lý do nổi tiếng (Alexander and the reason for fame)* (M. T. Vu, Trans.). Young.
- Sherrick, C. (2020). *How did Alexander the Great impose Greek culture onto newly-conquered cities?* Quora. <https://www.quora.com/How-did-Alexander-the-Great-impose-Greek-culture-onto-newly-conquered-cities>
- Vayrac, E. (2011). *Sứ kí Thanh Hoa (The scent of the humanities)*. Labour.

THE ROLE OF ALEXANDER THE GREAT IN ACTIVITIES TO PROMOTE THE PROCESS OF THE EAST-WEST CULTURAL EXCHANGE

Pham Hoang Lan Chi

The University of Danang - University of Science and Education, Vietnam

Author corresponding: Pham Hoang Lan Chi - Email: phamhoanglanchi999@gmail.com

Article History: Received on 17th June 2021; Revised on 30th November 2021; Published on 18th December 2021

Abstract: Alexander the Great is known as a great figure in human history, not only his military hallmark but also his role in the East-West cultural exchange process. Through the Eastern conquest that lasts from 336 to 323 BC, Alexander spread the Greco-Macedonia (Western) culture and received the Persian, Indian, and Egyptian... (Eastern) culture from the point of view of respecting the difference with many lively forms of cultural reception and acculturation. Alexander the Great opened the Hellenization period from the 4th to the 1st centuries BC, which is a period of vibrant cultural exchange and acculturation between the East and the West on a large scale and the most powerful level that has never happened before. Those traces are still evident nowadays. Therefore, the study of the role of Alexander the Great in the East-West cultural exchange plays an important role as the basis for providing more valuable material sources for historical research from many perspectives, as well as being aware of the need to learn, exchange, respect and penetrate each other in the context of globalization today.

Key words: cultural exchange; acculturation; role; Alexander the Great; Eastern campaign.